

PĀ'ANI PILINA

NĀ 'ŌKUIHI PĀ'ANI

kula

Haku 'ia na

Kealaiwikuamo'o o Ke Kula 'o Kamehameha.
Mahalo iā Eric Enos, Ka'ala Cultural Learning Center,
Kaipo Kī'aha, Kuhiawaho, Lurline McGregor,
Kyle Nakanelua, Forest & Kim Starr,
Keoki Stender no nā ki'i a me ke kāko'o.

Kulana kope © 2024 na
Ke Kula 'o Kamehameha

Ka Papa Ho'opuka 'o Kamehameha
567 South King Street
Honolulu, Hawai'i 96813

ISBN: 978-0-87336-701-1

I LOKO O NEI PU'U PEPA PĀ'ANI PILINA:

- 80 pepa o ka 'āina kula
- Papa inoa o nā ki'i
- Nā 'ōkuhi no 'ekolu pā'ani:
 - 1) Pili Koke
 - 2) Pili Pū'ulu
 - 3) Pili Pilina

E ho'omākalakala i ka pā'ālua pane
wawe e komo i ka paena pūnaewe
o *Pā'ani Pilina* e loa'a nā a'oa'o keu,
wikiō 'ōkuhi, ha'awina papa, pā'ani 'ē a'e,
a me nā mana'o o ke kaiāulu.

www.kamehamehapublishing.org/paanipilina

'O ka 'ike 'ana i nā pilina o ke ao ka pahuhopu nui o ka
PĀ'ANI PILINA.

Ma ka pā'ani 'ana, ho'āla nā kānaka pā'ani i nā lonoa e kilo i
nā pilina ma waena o nā ki'i ma nā pepa.

Nui nā 'ano pilina ma waena o nā ki'i e la'a me ke ao, ka 'ōlelo,
nā mo'olelo, ka mo'okalaleo, nā waiho'olu'u, nā 'ano, a me ka
ho'ohana 'ana, a pēlā aku.

'A'ole koi 'ia ka maopopo loa o ka 'ike Hawai'i e pā'ani ai i nei
pā'ani. Eia na'e, inā he 'ike kūhohonu ko kekahi kanaka pā'ani,
'o ka lilo aku nō paha ka 'ai iā ia. Paipai 'ia ke ka'ana like 'ana
me nā kānaka pā'ani 'ē a'e e na'auao like ai!

I loko nō o nei pu'u pepa *Pā'ani Pilina*, aia akula nā mea kanu,
nā holoholona, nā hi'ohi'ona 'āina, a pau pū me nā pono
hana ma'amau like 'ole o ua kaha nei, 'o ia ho'i 'o kula ma ke
ahupua'a. E waiho ana nei māhele 'āina ma waena mai o nā
kapakai a hiki loa aku i nā kumu pali a kumu mauna paha. 'O
ia kahi e kanu ai i ka 'ai a e kūkulu hale.

He mau pu'u pepa *Pā'ani Pilina* hou aku no uka me kai, a pau
pū me nā wahi pana a me kekahi mau mea hou aku. E pā'ani
'ia paha ho'okahi pu'u pepa o ka manawa, a i 'ole, e ho'ohui 'ia
kekahi mau pu'u pepa e pā'ani ai.

He paipai kēia e 'imi i 'ike ma ka pā'ani 'ana. E noi'i ma ka
pūnaewe, ka puke wehewehe, nā puke 'ē a'e, a me nā
kumuwaiwai hou a'e.

E haku i nā lula hou a'e e like me kou makemake. Inā nō
pēlā, e ka'ana like mai me mākou i hiki ke ho'olaha aku i ka
lehulehu.

'O ka mana'olana, 'o ia ho'i ka hō'ikaika 'ana i kou pilina
pono iā Hawai'i!

PILI KOKE

NĀ 'ŌKUHĪ

PAHUHOPU

'O ka mua loa nāna e ho'oku'u pau loa i kāna mau pepa!

HO'ONOHONOHO

1. 2–6 kānaka pā'ani.
2. Kāka'ahi 'ia he 8 pepa pākahi. Hiki i nā kānaka pā'ani ke nānā i nā pepa i kāka'ahi 'ia.
3. E kau i nā koena pepa i 'elua pu'u, alo i lalo. 'O ia ana nā pu'u e unuhi pepa ai. E waiho i kōā ma waena o nā pu'u me ka lō'ihi o 'elua pepa. E ho'ohuli a'e i nā pepa mua o nā pu'u unuhi, alo i luna, a kau ma waena o nā pu'u. 'O ia ana nā pu'u pilina.

PU'U UNUHI

PU'U PILINA

PU'U PILINA

PU'U UNUHI

KA PĀ'ANI 'ANA

1. E heahea a'e nā kānaka pā'ani a pau iā "Ā, 'ā, 'oia!" ma ka ho'omaka 'ana.
2. E kau nā kānaka pā'ani i pepa ma luna o nā kī'i ma kona 'ano pilina i ia kī'i. Eia kekahi mau la'ana o nā pilina, penei: po'i'i'a/luapo'i, 'āina, mo'olelo,

'ōnaehana, nohona, a pēlā wale aku. 'A'ole pono ke kakali iā ha'i e ho'oku'u i ka pepa. Inā he pepa pili kā ke kanaka pā'ani, hiki nō ke ho'oku'u 'ia.

3. E ho'oku'u pākahi 'ia nā pepa. I kēlā me kēia manawa e ho'oku'u 'ia ai kekahi pepa, e ha'i 'ia ka pilina o ka pepa me ka pepa ma lalo. Na nā kānaka pā'ani 'ē a'e e hō'ōia mai inā pili a pili 'ole paha. Inā 'a'ole i akāka ka pilina, e ho'iho'i 'ia ka pepa i ke kanaka pā'ani nāna i ho'oku'u iho, a ho'omau i ka pā'ani 'ana.
4. Inā 'a'ohe pepa a ke kanaka pā'ani e ho'oku'u ai, unuhi i pepa mai ka pu'u unuhi a kau ma mua pono me ka ho'ohuli pū i ke alo o ka pepa i lalo. I mea kēia e hō'ike aku ai i nā kānaka pā'ani 'ē a'e i ka mākaukau e unuhi i kahi pepa hou. Eia na'e, inā ku'u 'ia ka pepa e kekahi kānaka pā'ani 'ē a'e, a pili me kekahi pepa ma ka ha'awina, hiki ke ho'omau i ka pā'ani 'ana a ho'oku'u iho i ia pepa pili.
5. Aia a loa'a ka pepa, alo i lalo, ma mua pono o kēlā me kēia kanaka pā'ani, e hea like aku iā "Pāku'ī!" a ho'ohui iho i ua pepa nei ma ka ha'awina.
6. Ke lilo pau loa nā pepa a ka pu'u unuhi, e ho'opa'a i ka pepa hope o nā pu'u pilina 'elua. E kakekake i nā pepa 'ē a'e, a 'o ia ana ka pu'u unuhi hou. A e ho'omau i ka pā'ani 'ana.

KA PUKA LANAKILA 'ANA

'O ka mua loa nāna e ho'oku'u pau loa aku i nā pepa ma kāna ha'awina kai lanakila; a 'o kona ho'ōho akula nō ia iā "Lanakila!"

PILI PŪ'ULU

NĀ 'ŌKUHI

PAHUHOPU

Ka'a ke eo i ke kime nāna nā helu 'ai nui loa, nāna ho'i i ho'opohihihi i nā kime 'ē a'e.

HO'ONOHONOHO

1. 2-5 kime nona nā kānaka pā'ani he 'ehā ka nui, a emi mai paha. Kāka'ahi 'ia he 16 pepa, alo i lalo, i kēlā me kēia kime.
2. 'O ka mea kāka'ahi, ka mālama helu 'ai a minuke ho'i. E kākau i nā inoa o nā kime; e waiho i kōā no ka mālama helu 'ai.
3. E kakaha i kaha no kēlā me kēia helu 'ai.

KA PĀ'ANI 'ANA

Kūkulu pū'ulu.

1. E heahea a'e nā kānaka pā'ani a pau iā "'Ā, 'ā, 'oia!" ma ka ho'omaka 'ana a ho'ohuli a'ela i nā pepa a pau.
2. He 'elima minuke wale nō ka lō'ihi o ke kūkulu 'ana i mau pū'ulu nona he 'ekolu pepa a 'oi. Inā 'oi aku ka nui o nā pepa o ka pū'ulu, 'oi aku ho'i ka helu 'ai.
3. Kāpae 'ia akula ma ka 'ao'ao nā pepa i ho'ohana 'ole 'ia, 'o ka hō'emi helu 'ai nō ia! He paipai kēia e ho'ohana pau loa i nā pepa.
4. Ke kani maila ka minuke, pa'a pono nā pū'ulu a 'a'ole hiki ke ho'ololi aku. A 'o ka ho'ohuli iho nō ia i nā pū'ulu i 'ole e 'ike 'ia e nā kime 'ē a'e.

Mahu'i a ho'opohihihi.

5. Na ke kime mākaukau mua ka lele mua ma ka hō'ike'ike 'ana aku i nā pū'ulu, ho'okahi pū'ulu o ka manawa.

LA'ANA PŪ'ULU

6. He ho'okahi wale nō minuke o nā kime 'ē a'e e mahu'i pololei aku i ke kumuhana, mo'olelo, a pēlā wale aku. Mai kakali iā ha'i; 'o ka ho'ōho mahu'i akula nō ia. Inā hala ho'okahi minuke me ka mahu'i pololei 'ole, ua ho'opohihihi maoli 'ia nō!

'O nā pū'ulu maika'i, 'o ia nā pū'ulu nona nā pepa i pili:

1) ma ke kumuhana (e la'a me ka lā'au lapa'au, ke kinolau, nā pono hana, a pēlā aku), a i 'ole

2) ma kekahi mo'olelo, mele, oli, ka'ao.

**'AE 'IA KA HO'OHANA
'ANA AKU I HĀME'A!
E HŌ'OIA 'IA
NĀ PŪ'ULU A PAU.**

7. A laila, ho'omau aku nō ua kime nei i ka hō'ike'ike i nā pū'ulu 'ē a'e.

Mahu'i a ho'opohihihi (ho'omau 'ia).

8. A pau ka hō'ike'ike a ke kime mua, na ke kime e noho ala ma ka hema ka mea e hō'ike'ike aku, a pēia aku ana a pau loa ka hō'ike'ike.

KA PUKA LANAKILA 'ANA

'O ka lanakila ke kime helu 'ai nui!

No ka helu 'ai.

PŪ'ULU

PŪ'ulu me 3 pepa: **1 helu 'ai**

PŪ'ulu me 4 pepa: **2 helu 'ai**

PŪ'ulu me 5 pepa: **3 helu 'ai**

PŪ'ulu me 6+ pepa: **5 helu 'ai**

Ka hō'ike'ike

Inā pololei ka mahu'i:

1 helu 'ai na ke kime mahu'i A ME ke kime hō'ike'ike

Inā 'a'ohe mahu'i pololei:

1 helu 'ai na ke kime hō'ike'ike

Nā mea hou aku

- 'O ke kime nāna ka ho'opau mua i nā pū'ulu: **1 helu 'ai**
- Inā 'a'ole i ho'ohana 'ia kekahi mau pepa: **E HO'ĒMI i 1 helu 'ai pākahi.**
- Inā 'ae nā kānaka pā'ani, hiki ke makana aku he **"helu 'ai mīo"** no ka pū'ulu keu a ka makakū, pohihihi, a i 'ole le'ale'a.

'O ka hō'ike'ike wale aku paha!

Inā 'a'ole pa'a loa ka 'ike Hawai'i i nā kānaka pā'ani, he maika'i ka pā'ani 'ana ma ke 'ano he ka'analike i nā hālī'ali'a, nā mo'olelo 'ohana, a me nā mo'olelo pilikino.

PILI PILINA

NĀ 'ŌKUHI

PAHUHOPU

Ka ho'onohonoho akamai 'ana iho i nā pepa i mea e kūkulu ai i nā pilina he nui e loa'a ai nā helu 'ai nui loa.

HO'ONOHONOHO

1. 'Āpono nā kānaka pā'ani i ka nui o nā puni e pā'ani aku ai ('o ka ma'amaui he 4 –10). E like ka nui o nā pepa e kāka'ahi 'ia i kēlā me kēia kanaka pā'ani me ka nui o nā puni.
2. E kāka'ahi iho i nā pepa, alo i lalo. E kau i nā koena pepa i waena konu o nā kānaka pā'ani. 'O ia ana ka pu'u e unuhi pepa ai.
3. 'O ka mea kāka'ahi, ka mālama helu 'ai a minuke ho'i. E kākau i nā inoa o nā kānaka pā'ani; e waiho i kōā no ka mālama helu 'ai.
4. E unuhi a'e i pepa mai ka pu'u, alo i luna, a kau i waena e ho'omaka i ka pā'ani 'ana.

KA PĀ'ANI 'ANA

E ho'onohonoho akamai.

1. 'O ke kanaka pā'ani ma ka hema o ka mea kāka'ahi ka lele mua.
2. Huli ke kanaka pā'ani i ho'okahi pepa me ka pilina ma kāna ha'awina. Inā loa'a i pepa me ka pilina, ho'oku'u 'ia ka pepa ma ho'okahi lihi o ka pepa i pā'ani 'ia. Inā 'a'ohe pepa i pili, unuhi ke kanaka pā'ani i pepa mai ka pu'u unuhi a pau kona manawa.

E ho'onohonoho akamai (ho'omau 'ia).

3. Inā koho ke kanaka pā'ani e ho'oku'u i pepa, he 30 kekona e ho'oku'u a ha'i aku i ka nui o nā pilina i hiki ma wāena o nā pepa. Na nā kākā'ahi pā'ani 'ē a'e e 'ae a hō'ole paha i ka pilina. Na ka mea kākā'ahi e kaha i nā helu 'ai i 'āpono 'ia e nā kākā'ahi pā'ani 'ē a'e. Inā hō'ole 'ia ka pilina, ho'iho'i ka pepa i ke kanaka pā'ani, a ho'omau i ka pā'ani 'ana i ke kanaka a'e.
4. Ma ka holomua 'ana o ka pā'ani, aia ana he wā e pā ai ka pepa i ho'oku'u 'ia i mau lihi pepa. He koina ka pilina, ho'okahi a 'oi paha, o kēlā me kēia lihi pepa.
5. Ke pau ka manawa a ke kanaka pā'ani, hiki i nā kākā'ahi pā'ani 'ē a'e ke ha'i aku i ho'okahi pilina hou a'e. He 'elua 'ai keu ka loa'a i kēlā me kēia kākā'ahi pā'ani nāna ka ha'i 'ana i pilina.
6. Kākau ka mea kākā'ahi i nā helu 'ai.
7. E ho'omau i ka pā'ani 'ana a pau nā puni i 'āpono mua 'ia.

KA PUKA LANAKILA 'ANA

'O ka lanakila ke kanaka nāna nā helu 'ai he nui!

No ka helu 'ai.

Pili ma ke 'ano hi'ohi'ona: **1 helu 'ai**

Pili ma ka hana a mo'omeheu: **2 helu 'ai**

- pono hana
- lapa'au
- hula
- 'ōlelo no'eau
- mele/oli
- mo'olelo/mo'okū'auhau
- a pēlā aku

Nā pilina keu: **2 helu 'ai**

Ka huina helu 'ai.

- 1) E ho'ohui aku i nā helu 'ai a pau.
- 2) E lawe i 2 helu 'ai no kēlā me kēia pepa e koe ana ma ka ha'awina ma ka puni hope loa.
- 3) 'O ka lanakila ke kanaka nāna nā helu 'ai he nui.

KAHA / HELU 'AI

Papa Hua'ōlelo Pā'ani Pepa

kākaʻahi - ka hāʻawi ʻana aku i nā pepa i kēlā me kēia kanaka pāʻani

kakekake - ka 'ānoni 'ana i ka pu'u pepa a huikau nā pepa

ha'awina - nā pepa i pa'a ma ka lima a ke kanaka pā'ani

hahau - ke kau 'ino 'ana iho i ka pepa i lalo

ho'oku'u - ka ho'okau'ana iho i ka pepa i lalo

lele - ka manawa e pā'ani ai kekahi kanaka pā'ani

pepa - he pepa no ka pā'ani'ana

pu'u pepa - ka huina o nā pepa pā'ani a pau

unuhi - ka huki a lawe 'ana mai i pepa mai ka pu'u pepa aku

